

Kositrne figure iz podjetja Ernst Heinrichsen, Nürnberg, v izvorni embalaži, okoli leta 1880 (hrani Pokrajinski muzej Maribor).
Foto: Boris Farič, Maribor, 2011

Procesija v starem Egiptu. Figure iz podjetja Ernst Heinrichsen, Nürnberg, okoli leta 1910 (hrani Pokrajinski muzej Maribor).
Foto: Boris Farič, Maribor, 2011

SVET NA DLANI

Razstava kositrnih in svinčenih figur v Pokrajinskem muzeju Maribor

V predverju nekdanjega Kina Partizan, ki je pred nedavnim postal nov razstavni prostor Pokrajinskega muzeja Maribor, je od 14. marca 2012 na ogled občasna razstava kositrnih in svinčenih figur. Razstava je nastala v okviru projekta Evropa v muzeju – muzej v Evropi, s katerim se Pokrajinski muzej Maribor vključuje v program Evropske prestolnice kulture 2012. Projekt temelji na štirih samostojnih med seboj povezanih in vsebinsko dopolnjujočih programskih sklopih. Eden izmed omenjenih sklopov javnosti prvič celostno predstavlja zbirko kositrnih in svinčenih figur.

Zbirka, ki obsega več kot 40.000 figuric, ima značilno zbirateljsko predzgodovino. Bila je zasebna last mariborskega oficirja Otta pl. Gariboldija (1880–1965). Kdaj natančno je zbirka začela nastajati, ni znano. Sodeč po zbirateljevih zapiskih, je figure začel zbirati že v zgodnjem otroštvu.

Kositrne in svinčene miniature so v muzej prišle po drugi svetovni vojni, v času, ko je bil v mariborskem gradu eden izmed zbirnih centrov Komisije za upravljanje narodne imovine. Na podlagi arhivskih virov in glede na sestavo zbirke smo ugotovili, da Gariboldijeva zbirka ni v celoti ohranjena. Te ugotovitve potrjuje predvsem dejstvo, da pri določenih temah, ki jih ilustrirajo posamezne skupine, manjkajo nekatere značilne figure. Poleg tega smo v arhivskih virih odkrili zbirateljevo osebno zabeležko iz leta 1926, v kateri navaja, da njegova zbirka šteje 172.000 figur. Del zbirke je pridobil od poklicnega kolega, dragonskega stotnika Rocholla.

Ni znano, ali je Gariboldi del zbirke prodal oziroma odpeljal v Gradec, kamor se je pozneje odselil, ali pa se je morda izgubila v viharnih dneh druge svetovne vojne, še preden je prišla v muzej. V depozitu shranjene figure so nato še dolgo čakale na strokovno obdelavo in prvo razstavo. Prvi se jim je posvetil dr. Sergej

Vrišer, ki je Gariboldijevo zbirko poznal že iz otroštva, saj je po naključju živel v isti hiši kot zbiratelj. Vrišer je v enem svojih prispevkov zapisal, da se mu je v spomin najbolj vtisnila velika diorama, ki je predstavljala bitko pri Sedanu.

Dr. Vrišerju žal nikoli ni uspelo obdelati celotne zbirke. Manjšo skupino kositrnih vojakov je predstavil na stalni razstavi, ki je bila za javnost odprta do leta 2004. Ti vojaki so bili razstavljeni v istem prostoru kot uniforme. Tako sta obe skupini predmetov skupaj odsevali barvitost in eleganco nekdanjih vojska Avstrije in Prusije.

Leta 1990 je bila v muzeju odprta občasna razstava Vojaki v svetu otroških igračk, katere avtor je bil prav tako dr. Sergej Vrišer. Na tej razstavi so bili kositrni vojaki prvič predstavljeni nekoliko obsežneje. Širši slovenski javnosti je bil predstavljen kulturno-zgodovinski fenomen kositrnih igračk.

Leta 2011 smo v Pokrajinskem muzeju Maribor v sodelovanju s kolegi iz muzeja Svet kositrnih figur Katzelsdorf pri Dunajskem Novem mestu (Zinnfigurenwelt Katzelsdorf) obdelali celotno zbirko kositrnih in svinčenih figur. Figure je bilo treba najprej razvrstiti po tematiki in glede na teritorialno pripadnost, temu pa je sledilo še podrobno razvrščanje glede na obdobja in zgodovinske dogodke. Najzahtevnejši opravili sta bili razvrščanje in pravilno umeščanje v različne vojaške formacije (polke, bataljone ...).

Pri razvrščanju se je razkrilo, da so v zbirki poleg vojakov tudi zanimive civilne figure. Tako so poleg rimskih vojščakov, vitezov in vojakov iz obdobja Marije Terezije in Napoleona v zbirki tudi prizori iz življenja v starem Egiptu, v eskimski vasi in na divjem zahodu. Slikoviti so tudi prizori iz obdobja bidermajerja, ki predstavljajo trgovanje na tržnici, družbo v gostilni in procesijo ob prazniku svetega rešnjega telesa. Na podlagi te raznolikosti

* Tadej Pungartnik, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., kustos, Pokrajinski muzej Maribor. 2000 Maribor, Grajska ulica 2, E-naslov: tadej.pungartnik@pmuzej-mb.si

si je avtorska skupina postavila cilj, da na razstavi pokaže raznovrstnost kositrnih figur, ki v nasprotju s splošno uveljavljenim prepričanjem nimajo le vojaškega značaja.

Ker so bile kositrne figurice najprej priljubljena igrača meščanskih in plemiških otrok, pozneje pa so postale zbirateljski predmet, razstava Svet na dlani obiskovalce popelje tako v svet otroških igrač kakor tudi v svet zbirateljstva. Figurice v funkciji igrač omogočajo oblikovanje kmetije, cirkusa, gledališke predstave ali hišnega oltarčka. Z njimi lahko igramo šah ter druge družabne igre. V 18. in 19. stoletju so bile fantom zanimive predvsem figure vojakov, na začetku 20. stoletja pa so te pritegnile pozornost odraslih zbirateljev, med katerimi so mnogi opravljali vojaško službo. Delavnice, kjer so zbiratelji naročali figurice, so se zelo prilagajale njihovim željam in okusu. Tako figurice na razstavi ponazarjajo različne zgodovinske dogodke in osebnosti. Njihova sporočilna vrednost je zelo velika, saj natančno dokumentirajo tudi oblačilni videz različnih družbenih slojev v preteklih obdobjih.

Na razstavi so predstavljena podjetja, ki so figure izdelala, prodajni katalogi, embalaža in osnovni pripomočki za izdelavo in poslikavo figur. Razstava je namenjena otrokom, družinam, ljubiteljem igrač, zbiralcem in vsem, ki jih zanima vojaška zgodovina. Čeprav je razstava oblikovno prilagojena otrokom, je kljub temu zanimiva za odrasle obiskovalce. Ker je poudarek na vizualnem doživetju, so besedila zgoščena in kratka.

S pisanostjo in z raznolikostjo prikazov razstava spodbuja domišljjski svet. Predvsem pa je neke vrste svet v malem, saj se lahko z malo domišljije s pomočjo kositrnih figur sprehodimo po različnih kontinentih. Središče tega domišljjskega sveta je

v tem letu Maribor, evropska prestolnica kulture. Na razstavi ga ponazarjajo štiri velike makete, ki s pomočjo figuric rekonstruirajo štiri različna zgodovinska obdobja s širšega območja mesta ob Dravi.

Za najmlajše obiskovalce je na razstavi urejen poseben pedagoški kotichek, kjer se lahko aktivno vključijo in igrajo s posebej pripravljenimi nekoliko večjimi lesenimi figurami. Prislusneje lahko zgodbi o pogumnem čevljarčku in jo s figurami tudi praktično prikažejo.

Ob posebnih terminih si bo mogoče ogledati tudi postopek ulivanja kositrnih figur. Za vse vedoželjne, ki si želijo poglobiti znanje o kositrnih in svinčenih figurah, je muzej izdal publikacijo z istoimenskim naslovom *Svet na dlani* s strokovnimi prispevki avtorjev razstave.

Z razstavo, ki bo na ogled vse do marca 2013, želimo opozoriti na drobno kulturno dediščino z veliko sporočilno vrednostjo. Zbirka Pokrajinskega muzeja Maribor po obsegu in raznolikosti gradiva ni edinstvena le v slovenskem prostoru, pripada ji tudi pomembno mesto med tovrstnimi evropskimi zbirkami. Njena celostna obdelava in predstavitev na občasni razstavi sta zagotovo prispevali k njeni še večji prepoznavnosti.

Literatura

BEVC-VARL, Valentina: Zbirke kositrnih figur v evropskih muzejih. V: *Svet na dlani* (Muzejski listi; 38). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2011, 15–18.

PUNGARTNIK, Tadej in Franz Rieder: Zbirka kositrnih in svinčenih figur Pokrajinskega muzeja Maribor. V: *Svet na dlani* (Muzejski listi; 38). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2011, 11–14.

SLAMNIKARSKI MUZEJ DOMŽALE

Domžale so zrasle na slamnikih. To dejstvo je še danes vidno v prostoru, saj so bile v začetku 20. stoletja v ožjem mestnem središču poleg manjših domačih tovarn in delavnic, ki so se po zunanem videzu lahko skrile med kmečke objekte, štiri velike tovarne slamnikov. Dva od večjih objektov še danes stojita (poslopja tovarne Univerzale in občinska stavba), na mestu ene od tovarn je veliko parkirišče, na mestu druge pa stanovanjsko-poslovni objekti. Velik dimnik sredi parkirišča daje slutiti, da pred gradnjo površina ni bila nepozidana. Vidno je v imenu kraja, ki je v sebi združilo štiri nekdanje vasi (Spodnje in Zgornje Domžale, Študo ter Stob), ter v spominu ljudi, ki so kot otroci še živeli slamnikarsko ero ali so o njej le poslušali. Da bi bilo treba zgodovino slamnikarstva – pletenja kit iz pšenične slame in šivanja slamnatih pokrival, ki na domžalskem korenini od začetka 18. stoletja, opredmetiti z razstavo, so strokovnjaki, ki so se s tem območjem ukvarjali, poudarjali že od petdesetih let 20. stoletja, ko je slamnikarstvo dobilo mesto na razstavah domače obrti na Gorenjskem. Leta 1973 je prva stalna razstava nastala v okviru Muzeja Kamnik. Najprej je domovala v Gradu Krumperk, nato pa po spletu okoliščin v Jamarskem domu na Gorjuši.

Izkazalo se je, da je treba razstavo posodobiti in pripeljati v mesto, kjer bo dostopna širšemu krogu obiskovalcev. Nalogo je prevzel Kulturni dom Franca Bernika Domžale, ki se je povezal z Gorenjskim muzejem. Ta ima dolgoletno prakso s študijskimi krožki – od leta 1994 so jih izvedli 23. Kustosinji Tatjana Dolžan Eržen in Helena Rant sta predlagali ustanovitev študijskega krožka s ciljem priprave stalne slamnikarske muzejske zbirke.

Študijski krožek je oblika učenja v skupini odraslih s ciljem narediti nekaj za skupnost in zase. Ali drugače: je oblika vzajemnega iskanja, izpopolnjevanja in izmenjave znanj, veščin in vrednot. Odlikujejo ga dostopnost, pestrost, svoboda učenja, ustvarjalnost, medsebojno povezovanje na različnih ravneh, skupinske oblike izobraževanja in zadovoljstvo prostovoljnega dela. Člani krožka skupaj z mentorjem prevzemajo odgovornost za rezultate svojega učenja in dela. Študijski krožki potekajo po vsej Sloveniji pod okriljem Andragoškega centra Slovenije, na leto jih je aktivnih okoli 200, mnogi med njimi imajo etnološke vsebine.

Študijski krožek slamnikarstva je bil ustanovljen pozimi 2011 in je združeval pisano skupino ljudi, ki so s slamnikarstvom poklicno, ljubiteljsko, institucionalno, družinsko ali kakorkoli drugače

* Saša Roškar, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., konservatorica, ZVKDS, OE Kranj, 4000 Kranj, Tomšičeva 7, E-naslov: sasa.roskar@zvkd.si